УДК 001.8:355.01(477:470+517)"2014/2013"

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-246-259

Урись Тетяна Юріївна кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601, тел.: (095) 897-13-36, orcid.org/0000-0002-7933-4737

ДИСКУРС ВІЙНИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Анотація. Російсько-українська війна спричинила посилення мілітарного вектору української художньої свідомості, що впливає на розширення ідейно-тематичного спектру творів та формування у них нового проблемного комплексу. За дев'ять років воєнних дій в Україні, ще до повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 р., у нашій літературі вже з'явилася низка різножанрових творів про війну. У статті висвітлюються особливості формування дискурсу сучасної російсько-української війни 2014-2023 рр., поезія як спробу осмислення та подолання психотравм, рефлексію індивідуального та колективного травматичного досвіду, фіксацію живої історії, формування української самосвідомості та національної ідентичності, розглянуто специфіку наративів війни в поетичних творах ветеранів та учасників бойових дій, а також письменників.

Серед поетів-військових окреслено творчість Б. Гуменюка, В.Тимчука, Я.Чорногуз, О.Рубаняк та П.Вишебаби. Проаналізовано творчість письменників, які також мають збірки поезій, присвячених темі війни, зокрема Л. Якимчук, С.Жадана та Дзвінки Торохтушко.

Як окреме явище в літературі, своєрідний мистецький зріз, відтворення різнорідного приватного досвіду зі спільним знаменником цінностей є вихід антологій, присвячених подіям війни в Україні, яку розв'язала російська федерація у 2014 р.

Поетична рефлексія трансформувала передчуття війни в її констатацію, фіксуючи не лише світ фізичних речей, а й відтворюючи метафізику людського стану під час війни. Лірика вербалізує переживання, біль, отриманий травматичний досвід, водночас фіксує/документалізує певним чином події, що відповідно допомагає іншим відчувати та співпереживати, краще розуміти стан людей, що нині перебувають у вирі війни в Україні.

Ключові слова: поезія, російсько-українська війна, комбатантна література, рефлексія, мілітарний дискурс.

Urys Tetiana Yuriivna PhD, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature, Dragomanov Ukrainian State University, Pyrohova St., 9, Kyiv, 01601, tel.: (095) 897-13-36, orcid.org/0000-0002-7933-4737

DISCOURSE OF WAR IN CONTEMPORARY UKRAINIAN POETRY

Abstract. The russian-Ukrainian war caused the strengthening of the military vector of Ukrainian artistic consciousness, which affects the expansion of the ideological and thematic spectrum of works and the formation of a new problem complex in them. For nine years of war in Ukraine, even before the full-scale invasion of russia on February 24, 2022, a number of works of various genres about the war have already appeared in our literature. The article examines the peculiarities of the discourse formation of the russian-Ukrainian war of 2014-2023, poetry as an attempt to understand and overcome psychological trauma, reflection of individual and collective traumatic experience, fixation of living history, the formation of Ukrainian self-awareness and national identity, the specifics of war narratives in poetic works of veterans and combatants, as well as writers.

Among the military poets, the poetry of B. Humenyuk, V. Tymchuk, Ya. Chornoguz, O. Rubanyak and P. Vyshebaba is outlined. The work of writers who also have poetry collections devoted to the theme of war, including L. Yakymchuk, S. Zhadan and Dzvinka Torokhtushko, is analysed.

As a separate phenomenon in literature, a kind of artistic slice, the reproduction of diverse private experiences with a common denominator of values is the output of anthologies dedicated to the events of the war in Ukraine, which was unleashed by the russian federation in 2014.

Poetic reflection transformed the premonition of war into its statement, capturing not only the world of physical things, but also reproducing the metaphysics of the human condition during war. The lyrics verbalize experiences, pain, and traumatic experience, while at the same time recording/documenting the events in a certain way, which accordingly helps others to feel and empathize, to better understand the condition of people who are currently in the midst of war in Ukraine.

Keywords: poetry, Russian-Ukrainian war, combatant literature, reflection, military discourse.

Постановка проблеми. У сучасній українській літературі до початку російсько-української війни воєнна тематика, фіксація історичних подій та соціальних реалій, з ними пов'язаних, не була повсюдною. Окремі згадки про війни знаходимо у творах Романа Іваничука (1929-2016) (у романі «Мальви» (1968) йдеться про національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького, у романі «Бо війна – війною…» (1989) – про Першу світову війну), Василя Кожелянка (1957-2008) («Дефіляда у Москві» – згадується Друга світова війна), Василя Слапчука (1961) (збірки поезій «Як довго ця війна тривала» (1991), «Німа зозуля» (1994) та повість «Прокляття» (1991) – про війну в Афганістані), Сергія Пантюка (1966) (у романі «Війна і ми» (2012) відображена придністровська війна та згадана Друга світова війна) та ін. Проте з початком війни в Україні 2014 року відчутна мілітаризація всієї української культури, зокрема літератури, що, на думку Я. Поліщука, є адекватною відповіддю на виклики сьогодення.

Гіркий досвід Першої та Другої світових війн мав би навчити соціум сприймати й утверджувати життя як найбільшу цінність. Та, на жаль, локальні війни, що забирають сотні тисяч життів виникають й досі. «Амбіції боротьби за владу» та «руйнівні стратегії їхньої реалізації» (О.Пахльовська) все частіше зустрічаються в сучасній цивілізації, впливаючи тим самим на життя, побут, культуру, літературу суспільства, створюючи тексти війни. Колоніальні амбіції російської федерації вилилися у війну, яку вона веде з Україною з 2014 року. В. Слапчук у статті «Війна як дискурс» зазначає, що «сьогодні Україна веде війну, і ця війна дотична до всіх нас – українців, а тому неминуче мусить втрапити до сфери зацікавлень української літератури» [16]. За дев'ять років воєнних дій в Україні, ще до повномасштабного вторгнення росії, у нашій літературі вже з'явилася низка різножанрових творів про війну. І це закономірно: Я. Поліщук зауважує, що мистецтво часів війни «заражене мілітарним духом» [13]. А художня література дає широкий простір для інтерпретації тих актуальних подій суспільного життя, які нині переживає український народ, можливість осмислення причинно-наслідкових зв'язків цієї війни, трагедію кожного загубленого людського життя [20, с. 62].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний мілітарний дискурс вже став предметом вивчення деяких літературних критиків та літературознавців, зокрема таких, як В. Слапчук, Я. Поліщук, І. Борисюк, О. Деркачова, Т.Пастух, О. Пухонська та ін. Проте тема є ще недостатньо висвітленою у сучасному літературознавстві з огляду на

відсутність узагальнених аналітичних праць з окресленням основних тенденцій розвитку й осягнення їх як художньо-естетичної цілісності.

Мета статті – висвітлити особливості формування дискурсу сучасної російсько-української війни 2014-2023 рр., спробу осмислення та подолання психотравм, рефлексію індивідуального та колективного травматичного досвіду, формування української самосвідомості та національної ідентичності, розглянути специфіку фіксації живої історії, наративи війни в поетичних творах ветеранів, учасників бойових дій, а також письменників.

Виклад основного матеріалу. Війна – явище руйнівне, водночас супроводжується й низкою різного роду змін у багатьох сферах життя, зокрема й у літературі. Вони відображають її наслідки як для окремих особистостей, так і для суспільства в цілому. Відбувається посилення мілітарного вектору української художньої свідомості, що впливає на розширення ідейно-тематичного спектру творів та формування у них нового проблемного комплексу. Поглиблюється екзистенційна проблематика, з'являється потреба переглянути колишні цінності, знайти власне місце у світі з новою реальністю, ворожому й агресивному. Спроба осягнути війну, відобразити рефлексії, викликані болем, стражданнями, смертю, глибоке розчарування в житті, справедливості, людяності, проблема втраченого дитинства – частина з цього уже відтворена на сторінках художніх книг, для реалізації решти потрібен час. Основною все ж залишається ідея боротьби за мир, свободу й незалежність.

Як зазначає О. Маленко, «літературі ж у цьому відведено особливу роль – стати «літописцем» війни в її людських відчуттях, емоціях, враженнях, які, вкарбовані словом у текст, мають позачасову силу впливати на психоемоційну сферу нашої свідомості» [10, с. 106]. Підтверджує цю думку й О. Пахльовська, яка підкреслює, що твір сучасної літератури про війну для читача є вагомим джерелом поряд з офіційною інформацією, журналістськими матеріалами, оскільки, попри вимисел у творі, там справжні емоції, враження, почуття, передається чийсь реальний досвід. Це також фіксація історичних подій, яка унеможливить їх забуття та перетворить «на матеріал культурної пам'яті», що виконує функцію культурної терапії, де з одного боку діляться травматичним досвідом, а з іншого – осмислюють його [14, с. 8].

На перше місце тут виходить поезія, адже, як стверджує В. Слапчук: «Поети завжди оперативніші. Прозаїкам потрібен час і відстань» [16]. Цю ж думку підтверджує і Г. Крук, підкресливши, що «для більших прозових форм потрібно більше часу і більшу дистанцію

від подій, велика проза, як повість чи роман, вимагає від автора глибокого занурення в матеріал, можливості в певний момент сепаруватися від нього як від факту реальності, і почати ставитися до нього, як до художнього матеріалу, який уже не зачіпає, не болить, не тригерить, який можна перетасовувати, як гральні карти, призначати певних персонажів на роль джокерів, визначатися з правилами гри. Доки реальність довкола тебе жива і болюча, доки ти не можеш відділити себе від свого болю чи сказати стоп тому, що тебе вбиває, неможливо написати осмислену художню прозу» [22].

Поетична рефлексія трансформувала передчуття війни в її констатацію, фіксуючи не лише світ фізичних речей (руйнація міст і сіл, обстріли, бої, смерть, біженці, окупація), а й відтворюючи метафізику людського стану під час війни (страх, відчай, розгубленість, зневіра, душевний біль, страждання, але й – надія, віра і любов) [22, с. 106].

Художньо-словесна інтерпретація російсько-української війни, втілена у поетичній формі, належить як військовим (це т.зв. «ветеранська» або комбатантна література), так і поетам-невійськовим. Серед перших варто виокремити творчість Бориса Гуменюка, Володимира Тимчука, Ярини Чорногуз, Оксани Рубаняк, Павла Вишебаби та ін. До других відносимо творчість Любові Якимчук, Сергія Жадана, Дмитра Лазуткіна, Дзвінки Торохтушко, Маріанни Кіяновської, Катерини Калитко, Мар'яни Савки, Галини Крук, Інни Гончар, Ігоря Павлюка та багатьох інших.

Професійні поети-комбатанти в пошуках мови самоопису, саморефлексії та самозаспокоєння творять поезію, що відображає дійсність, і чим безпосередніші та сильніші враження дійсності, тим яскравішою і виразнішою буде поетична образність: побачене й відчуте на війні, осмислення психотравми, відтворення дійсності, фактографування, фіксація моменту. Пережитий досвід війни обов'язково позначається на світогляді і впливає на поезію, яка стає справжньою з глибинним відчуттям життя. Їй властива потужна психологічна сила, здатна підтримати бойовий дух наших воїнів. Художнє письмо для них як терапевтична практика проговорювання власного травматичного досвіду. Теми втрати дому, втечі, «свого»/«чужого» простору, провини вцілілого у творах про біженців від війни, внутрішньо переміщених осіб, тих, хто був депортований, топоси болю, страждання, насилля, страху, тортур, дегуманізації, жахіття окупації і банальність зла, полон, військовополонені та ін. знайдемо в сучасній літературі.

Фронтова лірика, написана на передовій, пройнята безпосередніми

враженнями та відчуттями перебування в окопах, ведення бойових дій, належить Борису Гуменюку (позивний «Кармелюк») – письменнику, який брав активну участь у Революції Гідності в 24-й сотні, згодом пішов на Схід України добровольцем у батальйон «Азов», потім став заступником командира батальйону «ОУН», перебував у зоні бойових дій, у найгарячіших її точках. Дослідники визначають його як автора соціальної лірики (Я. Поліщук, Н. Герасименко) та підкреслюють притаманну його творам естетику «духовного страждання», особливу емоційність. Його стильовою особливістю Н. Головченко називає «епічний гомерівський спокій автора-воїна і потужний вплив на емоцію читача, модерна форма, густо насичена сучасними українськими реаліями і колоритом» [4].

Темі війни присвячені дві його збірки – «Вірші з війни» (2015) та «Блокпост» (2016). Перша з них народилася у 2014 р. як результат поєднання автором військової й письменницької справ. З першого дня війни він почав писати вірші, це стало одним зі способів звільнитись від пережитих емоцій. Наступна збірка «Блокпост», присвячена АТО та російсько-українській війні періоду 2014–2015 рр., уміщує різножанрові твори письменника: поезію, художні прозові тексти та публіцистику. Його поезія – це переважно верлібри. Н. Головченко, наголошує, що «фіксувати війну в коротких жанрах, а не описувати її розлого, Б. Гуменюк теж вирішив свідомо, адже стан війни не налаштовує на розлогий формат. Тут треба встигнути розпочати й завершити текст, доки живий» [4].

Мотив боротьби, свободи як її знакового елементу, осмислення психотравматичного досвіду війни, модус смерті відтворюють поетичні твори військового поета. Суб'єктивна реалістична картина війни, вміння вміймати і передати емоцію безпосереднього сприйняття життя, відкритість та щирість образного слова, стихійність поетичного мовлення, пройняте потужним оповідним ритмом – це ті особливості, які характерні для лірики Бориса Гуменюка.

Володимир Тимчук – письменник з Закарпаття, перекладач, літературний критик, а ще офіцер Збройних Сил України, підполковник та автор збірок «Вогнити! Вижити! Перемогти!» (2016), «Донецький аеропорт» (2014), «Зі сходом сонця» (2020), «Азовом… Зіскрижалені» (2020). Невелика збірка «Вогнити! Вижити! Перемогти!» вміщує поезії часів Майдану та АТО, об'єднані концептами боротьби й любові. Власне, заклик до повстання, до бою пронизує всю збірку. «Донецький аеропорт» – цикл поезій, виданих окремою книгою та об'єднаних однією темою, – про «смугу землі», яку ціною життя обороняли

«кіборги». «Зі сходом сонця» та «Азовом… Зіскрижалені» – збірки поезій у вигляді щоденників військового, який провів 8 місяців на лінії фронту українського Приазов'я (м. Волноваха, села Новотроїцьке, Старогнатівка, Гранітне, м. Маріуполь). У центрі ліричний герой – людина, що перейшла з мирного життя у вир бойових дій, її думки, переосмислення цінностей, власних життєвих орієнтирів, відтворення емоцій та вражень від пережитого.

Ярина Чорногуз – молода поетеса, на фронт пішла у 2019 році у складі українського волонтерського медичного батальйону «Госпітальєри», служить за контрактом у морській піхоті в лавах Збройних сил України, розвідниця**.** У 2020 р. вийшла її збірка верлібрів «Як вигинається воєнне коло» з філософськими роздумами про сенс життя, будні на передовій, переосмислення цінностей, формування нових навичок в умовах війни, непоправні втрати й водночас невмирущість любові. Присвячена вона близькій людині, коханому Миколі Сорочуку, який загинув на передовій від кулі снайпера. Провідним мотивом збірки є боротьба зі страхом та смертю, боротьба за мир та кохання, яке, на переконання авторки, не закінчується навіть після смерті.

Ще одна молода поетеса Оксана Рубаняк, кулеметниця 72 окремої механізованої бригади імені Чорних Запорожців, що тримали оборону на одному з найскладніших напрямків – біля Вугледару, де й народилася збірка її поезій «Назустріч смерті» (2022). Тут смерть, що забирає юність та «роздирає серце рідних на шматки» («Запах крові»), а війна подекуди сприймається як «страшний сон» і лиш хочеться жити «без щоденних безжальних битв на східному фронті / Розірваних снарядів біля свіжовикопаних окопів» [15]. Трагізм, натуралізм та глибинне відчуття надії, нескореності духу проглядаються у поетичних рядках авторки.

Павло Вишебаба – поет, музикант, зв'язківець, командир відділення ЗСУ 68 окремої єгерської бригади імені Олекси Довбуша. Для нього війна почалася з окупації його рідного міста Краматорська (Донецька обл.). У 2022 р. видав збірку «Тільки не пиши мені про війну», що відкривається однойменною поезією-відповіддю на лист донечці, яка була евакуйована закордон, та просить: «найбільше би я хотів,/ щоб не було смутку в твоїх рядках», «не розказуй, як бігла від ракет», краще «розкажи, як добре нам тут жилось» та «запроси в Україну до нас гостей» «ми покажемо кожному по війні, / як ми вдячні за спокій своїх дітей» [2, с. 15].

У своїх творах він означує простір Донбасу, де міста навіть від

сирени не прокинуться, бо «їх покинули люди, як кров залишає вени, їх відрізали скальпелем фронту супроти волі», та попри це, зазначає, що саме тут «країну зшивають голками крупнокаліберними» й переконаний «Український світанок зійде над Донецьким кряжем», хоч і дорогою ціною, бо хтось із них «неодмінно до ночі в цю землю ляже» і «помре, як воїн» [2, с. 17].

Для тих, хто тримає зв'язок з військовими/медиками з фронту, знайоме почуття чекання того бажаного знаку «+» у відповідь на запитання «Як ти?». Про цю далеко не дрібницю пише П.Вишебаба у поезії «Плюс», підкреслюючи, що «Довгі подробиці — атрибут/ мирних часів, нині інший статус». І так само вони спілкуються між собою на передовій:

Маєш, напевно, чималий клопіт,
часом і я наче з ніг валюсь.
Дві наші долі малюю на попелі:
лінія, лінія – плюс [2, с. 21].

Любов Якимчук – талановита поетеса родом з Луганщини (м. Первомайськ), тож війна торкнулася її безпосередньо: родини, сусідів, місць, де вона зростала. В лютому 2015 р. вона виїхала з окупованої території, де йшли військові дії. Їй належить поетична збірка «Абрикоси Донбасу» (2015), що виникла з бажання представити східну Україну в літературних текстах, розкрити ті процеси, що відбуваються там під час війни. Це твори про зруйнований світ не лише матеріальних об’єктів, але й духовних – життя людини, родини, втрати рідного дому…

Серед ключових тем поезії, про які зауважувала й сама авторка, – розкладання і руйнація, звичайне життя в умовах війни. Образ війни, який створила у своїх творах Л. Якимчук і справді є «певною мірою образом самої ідеї війни – руйнівної сили, онтологічно не сумісної з життям, його цілісністю й конструктивністю» [10, с. 108]. Поезія «Розкладання» (2014), наприклад, фіксує процеси розкладання Донбасу, ніби людського тіла і відчуттів людини на війні. Фізичний простір – міста Луганськ, Донецьк, Первомайськ, Дебальцево, як і метафізичний – життя, яке вирувало там до війни, розшматовані, розкладені на частини:

не кажіть мені про якийсь там Луганськ
він давно лише ганськ
лу зрівняли з асфальтом червоним…

і до нецька мені не дістатися
щоби витягти із підвалів, завалів та з-під валів…

Первомайськ розбомбили на перво і майськ…
а де бальцево?
де моє бальцево?
там більше не родиться Сосюра
уже більше ніхто з людей не родиться… [21]

Власне, про погляд як митця на поезію часів війни теж знаходимо у цьому творі:

про війну не буває поезії
про війну є лише розкладання
лише літери
і всі вони – ppp… [21]

Та попри це письменниця все ж прагне скерувати суспільство в позитивний бік: військові мають йти на війну з думкою перемогти, а не померти за Батьківщину. Та й назва самої збірки асоціюється з рідним домом, біля якого ростуть абрикоси. Походить вона від поеми «Абрикоси Донбасу», яка була написана ще за два роки до війни. А сама авторка пояснювала походження назви бажанням показати емоції людей тієї місцевості, щоб вона співвідносилася не лише з вугільною та металургійною промисловістю. І епіграф до цієї поеми: «Там, де не ростуть абрикоси, починається Росія». Тобто абрикоси стали своєрідним маркером, який позначав українські землі, бо на кордоні з росією ці посадки диких абрикосів зникають. І назву авторка залишила, оскільки вона «актуалізована семантикою миру, добра, злагоди» [10, с. 109].

Поетичний світ текстів Сергія Жадана, репрезентованих трилогією про війну «Життя Марії» (2015), «Тамплієри» (2016), «Антена» (2018), акумулює й транслює інформацію як на рівні реальної дійсності – про те, що відбувається з країною й людьми, так і на рівні внутрішніх процесів – свідомості та підсвідомості. Як зазначає О.Маленко, «трансформації внутрішнього буття відтворено крізь призму сприймання й усвідомлення Батьківщини не стільки як простору, скільки як світовідчуття» [10, с. 109]. У його творах зустрічаємо різних людей за віком, фахом, родом діяльності, яких єднає їх зруйновані війною звичне життя, система цінностей, пріоритетів та орієнтирів. Емоційно напружена поезія цих збірок відкриває нам жорстокий реалізм з майже натуралістичним відтворенням ситуацій, в якій опинилися люди – цивільні, військові, їх зруйноване місто, ненависна відстань, яка насправді «не має жодного значення», бо найважче – то втрата рідної людини, дому; підкресленість важливості деталей, з яких складається наше життя, і що найголовніше у ньому – це «любити, вірити і пам’ятати» [8, с. 23]:

А ось твій, Маріє, син говорить дивні слова…
стверджує нам уперто, що сила в любові,
так ніби саме з любові росте трава [8, с. 8].

Саме любов і надія, підкреслює дослідниця, є «тією опорою, що утримувала світ попри всі історичні катаклізми. Поезія Жадана прагне донести цей меседж тим, хто втратив віру в їхню силу на війні, у складних життєвих обставинах, у пошуках себе» [10, с. 112]. Це та опора, яка втримує нас усіх з 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення росіян 24 лютого, коли війна торкнулася фізично кожного українця, навіть тих, які до цього вважали, що вона десь там, на Сході.

Ще одна поетична збірка «Молитва» (2019) з'явилась на світ у Дзвінки Торохтушко (Любов Бурак), родина якої має безпосереднє відношення до війни: її чоловік – військовий капелан, а двоє синів служили на сході України. Вона ж поетеса та блогерка з Тернополя, активна діячка волонтерського руху. Поезія «Молитва солдата», яка відкриває однойменну збірку, написана у період оборони Донецького аеропорту, потім зайшла в окопи і бліндажі українських захисників, ставши оберегом, а згодом – піснею-гімном українських військових капеланів:

Побудь, мій Боже, отут, зі мною,
У цьому полі, у розпал бою.
Серед руїни і серед краху
Не дай пізнати глибини страху.
Не дай упасти в зневіру й розпач
І побратимам розбігтись врозтіч.
Побудь, мій Боже, отут, між нами,
Душею батька, сльозою мами,
Сестри любов'ю, брата плечима,
Чеканням милої, її очима.
Побудь, мій Боже, отут, зі мною,
Посеред світу, посеред болю.
Храни від смерті, від кулі вражої.
Будь мені, Боже, вартою, стражею.
Я тіло й душу тобі офірую.
Побудь, мій Боже, зі мною!
Вірую! [19]

Окремим явищем в літературі є вихід антологій, особливість яких у тому, що вони об'єднують в собі твори різних авторів, тобто роблять акцент не на популяризації автора, а на фіксації самої події, навколо

якої об'єднані. Антології війни – своєрідний мистецький зріз, відтворення різнорідного приватного досвіду зі спільним знаменником цінностей.

«Весна озброєна: антологія воєнної лірики» (2022) (упор. Михайло Сидоржевський) вміщує твори українських і зарубіжних авторів про російсько-українську війну, написані після повномасштабного вторгнення, а також створені від 2014 р. «Гіркий біль, тривога і люта ненависть до ненависного ворога, віра в нашу перемогу, а ще велика і свята любов до рідної землі – ось лейтмотив творів, представлених в антології» [1, с. 2].

В антологію «Поезія без укриття» (упорядк. Надією Гармазій) увійшли вірші авторства сімдесяти поетів з різних куточків України. Це поетична хроніка першого місяця повномасштабної війни, пронизана любов'ю до рідної землі. Поезія для багатьох стала тим укриттям, захистом-прихистком від подій, в яких ми всі вимушено опинилися. Виття сирен, від яких ще не знаєш чого чекати, почуття тривоги і страху, які періодично посилювалися, натовпи наляканих людей на станціях вокзалів у чергах до евакуаційних потягів. І це лише зовнішня оболонка війни, про те, що відбувалося в її гущі – розповідають військові.

Збірка «Війна 2022: щоденники, есеї, поезія» у розділі «Тут немає більше часу» вміщує поезії вісімнадцяти письменників – Ліни Костенко, Катерини Калитко, Галини Крук, Павла Коробчука, Мар'яни Савки, Ірини Шувалової, Василя Махна, Олександра Ірванця та ін., які фіксуючи емоції від подій, закарбовують їх не лише в пам'яті, але й в історії на століття для майбутніх поколінь, в історичній пам'яті емоцій та вражень про кожен вчинений росіянами злочин, про кожну втрату українців.

Закордоном презентовано також антології *Ukraine in the Work of International Poets* (видавництво *Literary Waves Publishing* у співпраці з польсько-британською організацією *PoEzja London*), в яку ввійшли поезії як українських письменників (Ольги Брагіної, Елли Євтушенко, Лесика Панасюка, Катерини Міхаліциної, Ігоря Мітрова, Люби Якимчук, Антона Полуніна, Галини Крук, Юлії Мусаковської), так й авторів з Польщі, Ізраїлю, Болгарії, Австралії, США, Великобританії, які підтримали Україну, а також *In the Hour of War: Poems from Ukraine* («У годину війни: вірші з України», 2023), упорядкована Каролін Форше та Іллею Камінським, які переконані, що поезія цього часу позначає не лише один із найтемніших періодів в історії України, а й визначний момент у всесвітній боротьбі за демократію та права

людини.

Висновки. Військовий капелан Костянтин Холодов якось влучно підкреслив, що війна як палючий сплав емоцій і відчуттів, що не може залишатися десь у закутках душі непоміченим. І це один з головних аспектів, що породжує поезії воєнної тематики. Творчість поетів-військових і невійськових відрізняється насамперед типом художнього відтворення дійсності – погляд на війну зсередини і ззовні. У військових – це белетризація досвіду, тому тут більше жорстокості, нещадності реальності, натуралізму епізодів війни, з яких складається життя тих, хто перебуває в безпосередній її гущі, різкість, але точність й глибина у висловленнях, їх семантична експресія. Але згадані постаті, їх збірки, антології – це лише невелика частина того поетичного дискурсу про війну, що існує на сьогодні. Насправді їх набагато більше. Сторінки соціальних мереж, блогів, літмайстерень рясніють мілітарною поезією, і нині укладаються та готуються до друку як книги окремих поетів, так й поетичні збірники і в Україні, і переклади закордоном, що станунь об'єктом розгляду наступних розвідок.

Література:

1. Весна озброєна: поезія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 304 с.
2. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну. Київ: Видавництво Однієї Книги, 2023. 120 с.
3. Війна 2022: щоденники, есеї, поезія / уклад. В. Рафеєнко. Львів: Видавництво Старого Лева, 2022. 440 с.
4. Головченко Н. «Блокпост» або Формула успіху Бориса Гуменюка. *Портал «Жінка-українка»*. URL: http://ukrainka.org.ua/node/6655
5. Гуменюк Б. Блокпост: Вірші. Новели. Публіцистика. Київ: Академія, 2016. 336 с.
6. Гуменюк Б. Вірші з війни: поезії. Київ: ДІПА, 2018. 192 с.
7. Деркачова О. (Не)війна як маркер «свого» і «чужого» в новітній українській поезії. *Слово і Час.* 2017. № 7. С. 17–31.
8. Жадан С. Життя Марії. Книга віршів і перекладів. Чернівці: Meridian Chernowitz; Книги –XXI, 2015. 184 с.
9. Жадан С. Тамплієри. Чернівці: Meridian Chernowitz; Книги – XXI, 2016. 120 с.
10. Маленко О. Риторика війни в сучасному українському поетичному дискурсі . *Український світ у наукових парадигмах : зб. наук. пр.* / Харків. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди ; Харків. іст.-філол. т-во; [редкол.: О. О. Маленко (голов. ред.) та ін.]. Харків : ХІФТ, 2016. Вип. 3. С. 105–113.
11. Пастух Т. Поезія в час війни (II). *Zbruc.* URL: https://zbruc.eu/node/112646
12. Поезія без укриття. Хроніка протистояння. Івано-Франківськ: Discursus, 2022. 240 с.
13. Поліщук Я. ARS MASACRAE, або Про те, чи є поезія на війні. *Слово і час.* 2016. № 7. С. 3-11. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/158353
14. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Дискурсус, 2022. 288 с.

15. Рубаняк О. Назустріч смерті: вірші. Харків: Фоліо, 2022. 255 с.
16. Слапчук В. Війна як дискурс. *ЛітАкцент*. URL: http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/.
17. Тимчук В. Азовом... Зіскрижалені: поезії / Худож. Марія Вишедська; пер. англ. Анніка Мироненко; Післяслово Т. Єщенко. Львів: ТО «VarT»: Простір-М, 2020. 113 с.
18. Тимчук В. Зі сходом сонця: поезії. Львів: Простір-М, 2020. 114 с.
19. Торохтушко Дзвінка Молитва. Київ: Алатон, 2022. 176 с.
20. Урись Т. Вектори розвитку сучасної української літератури післявоєнного часу / Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності: зб. Матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Київ, 15 квітня 2022 р. Київ: 7БЦ, 2022. 157 с. С. 61 – 65.
21. Якимчук Л. Абрикоси Донбасу. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 192 с.
22. Яковленко К. Поезія емоційного факту. Інтерв'ю з поеткою та волонтеркою Галиною Крук. *Суспільне Культура.* URL: https://suspilne.media/413172-poezia-emocijnogo-faktu-intervu-z-poetkou-ta-volonterkou-galinou-kruk/

References:

1. Vesna ozbroiena: poeziia [Spring is armed: poetry] (2022). Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
2. Vyshebaba P. (2023). Tilky ne pyshy meni pro viinu [Just don't write to me about the war]. Kyiv: Vydavnytstvo Odniiei Knyhy [in Ukrainian].
3. Viina 2022: shchodennyky, esei, poeziia [War 2022: Diaries, Essays, Poetry] (2022) / uklad. V. Rafeienko. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
4. Holovchenko N. «Blokpost» abo Formula uspikhu Borysa Humeniuka. Portal «Zhinka-ukrainka» – Portal «Ukrainian Woman». Retrieved from http://ukrainka.org.ua/node/6655 [in Ukrainian].
5. Humeniuk B. (2016) Blokpost: Virshi. Novely. Publitsystyka [Roadblock: Poems. Novels Journalism]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
6. Humeniuk B. (2018) Virshi z viiny: poezii [Poems from the war: poetry]. Kyiv: DIPA [in Ukrainian].
7. Derkachova O. (2017) (Ne)viina yak marker «svoho» i «chuzhoho» v novitnii ukrainskii poezii [(Un)war as a marker of «own» and «other» in the latest Ukrainian poetry]. *Slovo i Chas – Word and Time*, 7, 17–31 [in Ukrainian].
8. Zhadan S. (2015) Zhyttia Marii. Knyha virshiv i perekladiv [The life of Mary. A book of poems and translations]. Chernivtsi: Meridian Chernowitz; Knyhy – XXI [in Ukrainian].
9. Zhadan S. (2016) Tampliiery [Templars]. Chernivtsi: Meridian Chernowitz; Knyhy – XXI [in Ukrainian].
10. Malenko O. (2016) Rytoryka viiny v suchasnomu ukrainskomu poetychnomu dyskursi [Rhetoric of war in modern Ukrainian poetic discourse]. *Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh: zb. nauk. pr. – The Ukrainian world in scientific paradigms: a collection of scientific works*. Kharkiv, 3, 105–113 [in Ukrainian].
11. Pastukh T. Poeziia v chas viiny (II) [Poetry in time of war (II)]. *Zbruc.* Retrieved from https://zbruc.eu/node/112646 [in Ukrainian].
12. Poeziia bez ukryttia. Khronika protystoiannia [Poetry without shelter. Chronicle of confrontation] (2022). Ivano-Frankivsk: Discursus [in Ukrainian].

13. Polishchuk Ya. (2016) ARS MASACRAE, abo Pro te, chy ye poeziia na viini [ARS MASACRAE, or Whether there is poetry in war]. *Slovo i Chas – Word and Time*, 7, 3-11. Retrieved from http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/158353 [in Ukrainian].

14. Pukhonska O. (2022) Poza mezhamy boiu. Dyskurs viiny v suchasnii literaturi [Outside of combat. Discourse of war in modern literature]. Ivano-Frankivsk: Discursus [in Ukrainian].

15. Rubaniak O. (2022) Nazustrich smerti: virshi [Towards death: poems]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

16. Slapchuk V. Viina yak dyskurs [War as discourse]. LitAktsent. Retrieved from http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/ [in Ukrainian].

17. Tymchuk V. (2020) Azovom... Ziskryzhaleni: poezii [Azov... Engraved: poems]. Lviv: TO «VarT»: Prostir-M [in Ukrainian].

18. Tymchuk V. (2020) Zi skhodom sontsia: poezii [With the sunrise: poems]. Lviv: Prostir-M [in Ukrainian].

19. Torokhtushko Dzvinka (2022). Molytva [Prayer]. Kyiv: Alaton [in Ukrainian].

20. Urys T. (2022). Vektory rozvytku suchasnoi ukrainskoi literatury pisliavoiennoho chasu [Vectors of the development of modern Ukrainian literature in the post-war period]. *Pisliavoiennyi svit: liudy, problemy, tsinnosti: zb. Materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – The post-war world: people, problems, values: coll. Materials of the International Scientific and Practical Internet Conference*. Kyiv: 7BTs, 61 – 65 [in Ukrainian].

21. Yakymchuk L. (2015) Abrykosy Donbasu [Apricots of Donbass]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].

22. Yakovlenko K. Poeziia emotsiinoho faktu. Interviu z poetkoiu ta volonterkoiu Halynoiu Kruk [Poetry of emotional fact. Interview with poet and volunteer Halyna Kruk]. *Suspilne Kultura – Society Culture*. Retrieved from https://suspilne.media/413172-poezia-emocijnogo-faktu-intervu-z-poetkou-ta-volonterkou-galinou-kruk/ [in Ukrainian].